

הלכות הנהגת אדם בפקר סימן ג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יז]

ואם בונה כהלכה באמצע להפסיק בין מחצת בית הקפסא לבית הקפסא, לכאורה אין להחמיר⁸.

8 ויש להזהר שלא יגיע ריח רע לבית הכנסת, כמו שכתב לקמן (סי' קנ"ט ט) שבאופן כזה יש להרחיקו מבית הכנסת.

[משנ"ב ס"ק יז]

מפני שקושר בה תפלין על זרוע השמאלית⁹.

9 ומה שמותר לקנח ביד שמאל שעליה מניח את התפלין, ביאר הלבושי שרד (על הט"ז ס"ק ט), שכיון שאין מניח את התפלין על היד אלא על הזרוע בלבד, אין איסור לקנח באותה היד, מה שאין כן בקשירת התפלין שנעשית ביד עצמה.

ולשפושף ניצוצות של מי רגלים ביד ימין, כתב הבי"י (סי' מג) בשם הנמוקי יוסף שמותר, והא"ר (כאן ס"ק ח) כתב שאפשר שהוא הדין להרוג כינה. ולענין שאר דברים של טינף, כגון לסלק צואה או לפנות את הזבל, כתב האפיקי מגינים (חידושים ס"ק יח) שמותר, שלא אסרו חז"ל אלא קינוח.

[משנ"ב שם]

יעוד טעמים אחרים עי' בגמרא¹⁰.

10 כמבואר בגמרא (ברכות סב, א, ורשי' שם), שטעם הדבר הוא או משום שהתורה ניתנה בימין, שנאמר (דברים לג ב) "מימינו אש דת למו", או משום שרגילות היא להושיט את יד ימין לפה, או משום שמראים ביד זו את טעמי התורה, דהיינו שהקוראים בתורה מוליכים את היד לפי נגינות טעמי המקרא של תורה נביאים וכתובים, והניקוד שבספר.

ולגבי אשה, כתב המור וקציעה (ד"ה ויקנח) שגם היא צריכה להקפיד שלא לקנח ביד ימין, וכן כתב המקור חיים (ס"ק י) ומשום שיש מהטעמים שלא לקנח ביד ימין השייכים גם באשה. מאידך, המחזיק ברכה כתב (אות י) שאין להחמיר באשה.

[משנ"ב שם]

וקנחו האחרונים, דאשר יד שקל ענינו עושה בשמאל, מקנח בשמאל הידה שהוא ימין כל אדם¹¹.

11 ובטעם הדבר כתבו הט"ז (ס"ק ט) והמג"א (ס"ק ח), שלפי שלשה מן הטעמים הנזכרים בגמרא יש לאיטר לקנח ביד ימין דעלמא, דהיינו לפי הטעם שקושר את התפלין ביד שמאל, ולפי הטעם שרגיל להושיט את יד שמאל לפיו, ולפי הטעם שביד זו מראה את טעמי התורה. והט"ז (שם) הוסיף, שיש לו לעשות כן אף לפי הטעם שהתורה ניתנה בימין, משום שיד שמאל דעלמא הרי היא ימין שלו.

[ביה"ל ד"ה לא יקנח]

אף דהוא קושר בה תפלין, וכדלקמן בסימן כז¹².

12 דהיינו, לדעה השנייה המובאת בשו"ע שם (ס"ו). אולם לדעת הב"ח המובא במג"א שם (ס"ק י), וכן לדעה הראשונה המובאת בשו"ע שם, מניח התפלין על יד שמאל, וקושר ביד ימין.

ובטעם הדבר, כתבו הפמ"ג (א"א ס"ק ח) והלבושי שרד (על המג"א ס"ק ח), שאף על גב שלפי הטעם של קשירת התפלין היה צריך לקנח בימין דעלמא, מ"מ לפי הטעמים האחרים שבגמרא שם, דהיינו שבאותה היד מראים את טעמי התורה, ושרגילים להושיט לפה, צריך הוא לקנח בימין שלו, דהיינו בשמאל [וראה לבושי שרד שם, שלדעת המג"א כן הוא הדין גם לפי הטעם שהתורה ניתנה בימין].

[משנ"ב ס"ק כב]

אבל להשתיין מתר אפלו כיום בפני רבים, אם צריך לקנח, שאין לו מקום¹³.

13 ובזמנינו שמצוי בכל מקום בית הכסא ואפשר להטיל מי רגלים בצניעות, כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' מז אות ה) שראוי לכל ירא שמים לילך לשם גם לצרכיו הקטנים, שכיון שאפשר בקלות לעשות כן נחשב כמי שאין לו צורך להתפנות בחוץ, והרי מבואר במשנ"ב כאן שבאופן כזה צריך להצניע את עצמו. ועל כן כתב שטוב לעשות מחיצות גם במקומות שנעשו להטלת מים, ומה שלא נהגו להקפיד על כך, הוא משום שסומכים על כך שבכל הדורות לא תיקנו צניעות בהטלת מי רגלים, אמנם הוסיף, שגם כיום אם אירע שאין בית הכסא עם המחיצות פנוי, אין לחכות עד שיתפנה, משום חשש סכנה.

הלכות הנהגת אדם בפקר סימן ג

לצפון או לדרום) או יסלק הקדש לצדדין: **ח** בשנפנה (י) בשדה, אם הוא אחורי הגדר, (טו) יפנה מיד, ובבקעה יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות (ס) [טז] (טז) פרועו: **ט** לא ישב במהרה ובחזק ולא יאגס לדחוק עצמו יותר מדי, שלא יתק שגי הכרפשתא: **י** *לא יקנח (יז) ביד (ט) [טז] זמין: **יא** לא יקנח (יח) בחרס, משום (י) [יז] קשפים. ולא בעשבים יבשים, שהמקנח בדבר שהאור שולט בו, שגוי המתחונות נושרות. יולא בצרור שקנח בו (יא) (יט) חבירו, מפני שמביא את האדם לידי תחתיניות: הגה ועקשו שבתי כסאות שלנו (כ) אינן בשדה נהגו לקנח (בחרס, וכן נהגו לקנח) (כא) בדבר שהאור שולט בו, ואינו מדיק, ופק חזי מאי עמא דבר (חדושי אגודה פרק המוציא): **יב** *פסגה (יג) (כב) בעניעות בלילה כמו ביום: **יג** *לא ישתיין מעמד, מפני ניצוצות הנתיזין (כג) על רגליו; (כד) אם לא שיעמד במקום גבוה או שישתיין לתוף עפר תחוח

י שם במקרא סב
כ שבת פב ל ברכות
סב כ שבת פב חלין
קה ג ברכות נה
ס שם ע נדה יג
יב ברכות פ

באר היטב

(י) בשדה. ה"ה אם הוא נפנה בבית אחורי כהלל, יוכל לפנות אע"פ שחבירו שומע העשוי, ע"ח: (ט) פרועו. אפלו שומע קול עשוי שלו: (ט) זמין. מפני שקושר בה תפלין. ועוד טעמים אחרים במקרא. ואשר יד יקנח בשמאל דירה שהוא זמין כל אדם, מ"א. וכ"מ מדברי ט"ו, עין בקנינין ארץ דפוס אמשטרדם. והבאר היטב אשר לפני כתב בשם מ"א נט"ו דאשר יד יקנח בזמין דירה ע"ש, ולא דק. ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בזמין, יש לקנח נמי בזמין דעלמא, עין מ"א. וכתב שלי"ה, שלא יקנח באצבע האמצעי שכוונן עליו רצועה של תפלין: (י) קשפים. עין סי' שיב ס"ד, ועין ע"ח וב"ח ובחתי"איר סי' רלג: (יא) חבירו. אכל אם קנח הוא עצמו בו, או שיבש, או שקנח מצד אחר, לית לן בה, הג"א מ"א: (יג) בעניעות בלילה. ר"ל שלא יגלה עצמו יותר מביום, אכל א"צ להתרחק, ואם אין שם אדם, מפנה ברחוב. אכל לא בפני עובד פוכבים, ע"א דף מז. וכל זה לפנות, אכל להשתיין מתר אפלו ביום בפני רבים אם צריך לקר, משום דאיכא סכנה. ואתמא לא תקום בפני תינוק, אכל מצדדין לית לן

שערי תשובה

ראשו למזרח. ועין בשו"ת יעבץ ח"א סימן מז. הכיא בשם לקוטי הפרדס לרש"י, דשם אימא ראשה למזרח. ועין בשו"ת שב יצקב סימן ג: [ט] פרועו. עבה"ט. ובבכ"ש דף קי כי שרעת האחרונים כל שאינו רואה פרועו אע"ג דרואה גופו ושומע עשוי שרי, כדמשמע במקרא גבי שומרי טהרות, ולא מלבדו דמשמע דמחלק בין שדה לעיר, ע"ש: [טז] זמין. עבה"ט. ובבכ"ש דף קי חולק על המג"א בזה וכתב לחלק בין רגיל בכתיבת דברי קדשה ורגיל בהראות טעמים או אינו רגיל בשמיהן והוא אשר שכותב בשמאל ושאר מעשיו בזמין דעלמא, יש לו לקנח בזמין שלו שהוא שמאל דעלמא: וכן אם אינו רגיל בכתיבת דברי קדשה ורגיל בטעמים, אע"ג דמתרמי בשום זמן שכותב דברי קדשה, אין סבא לחש לזה והרי הוא ככל אדם; ואם רגיל בכתיבת דברי קדשה ואינו רגיל בטעמים, מקנח בשמאל שלו שהוא זמין כל אדם, ולא יקנח בזמין שלו שכותב בה; ואם הוא אשר שכותב בזמין ושאר מעשיו בשמאל, אם הוא רגיל בכתיבה ולא בטעמים, הוא מקנח בשמאל כל אדם, ואם רגיל בטעמים ולא בכתיבה, יקנח בזמין דעלמא, ואם רגיל בשמיהן או אינו רגיל, הרי הוא ככל אדם ומקנח בשמאל של כל אדם. וזאת תורת העולה מדבריו ד"ל. ועין במשנה ברבא בשם מור וקציעה, שאשה גס"פן לא יקנח בזמין; והוא כתב ע"ז שאין להחמיר עליה כו', ע"ש. ועין ביד"אפרים מ"ש בפרוש דברי הט"ו, ע"ש. אלא שהביי בסימן מג כתב שאסור לקנח בזמין, ע"ש שהוא נכון, והבאים אחרי נחלקו בפרוש דבריו

משנה ברורה

ולחריץ, אם פניו כלפי הקדש, אסור בהטלת מ"רנגלים. אסור לעמוד לפנות להדיא נגד בית-הכנסת או בית-המדרש (יט), דלא יהא מקלל מי שגאמר עליהם "ואחוריהם אל היכל ה'". וכן לא יעשה בית-הכנסת מקנן נגד בית-הכנסת או בית-המדרש, שלא יהיה הפי השבעת מגלה נגדם [ס"ח סי' תתי"ד והעתיקו בא"ר והגהות רעק"א]. ואם בונה כהלל באמצע להפסיק בין מחצת בית-הכנסת לבית-הכנסת, לכאורה אין להחמיר. ועין בארצות-הסיים: **ח** (טו) יפנה מיד. דהא אין חבירו רואה את פרועו. (יט) וכן בתצר אחורי כהלל הבית. ואף-על-פי שחבירו שומע קול עשוי שלמטה, אין בכך פלוס, שבהשמעת קול עשוי שלמטה אין בו אסור משום צניעות, אלא שהיא חרפה ובושה לבני-אדם, ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד: (טז) פרועו. רוצה לומר גלויה, מה שמגלה מבשרו (כ) מלפניו או מלאחוריו. ואף-על-פי (כא) שרואה את גופו ושומע קול עשוי שלו, שרי: **י** (יז) ביד זמין. מפני שקושר בה תפלין על זרוע השמאלית. ועוד טעמים אחרים עין בגמרא¹⁰⁰. וטוב לזהר (כב) מלקנח באצבע האמצעי שכוונן עליו הרצועה. וכתבו האחרונים, דאשר יד שקל עניניו עושה בשמאל, מקנח בשמאל דירה שהוא זמין כל אדם¹⁰¹. ואם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בזמין או להפך, עין בבאור הלכה: **יא** (יח) בחרס. ואפלו (כג) היא חלקה ואינה מקרע הבשר; דאם אינה חלקה ויש בה חודדים קטנים, יש בזה גס"פן מפני הסכנה, שלא יתק שגי הכרפשתא: (יט) חבירו. אכל אם קנח הוא עצמו בו או שיבש או שקנח מצד אחר, (כד) לית לן בה: (כ) אינן בשדה. ולא שכיחי בשפים, לכן מתר בחרס, ודוקא (כה) אם הוא חלק וכנ"ל: (כא) בדבר שהאור שולט בו. אפשר דוקא לענין שאר דברים, אכל לענין עשבים יבשים גם להט"ו יש להחמיר. דהם מחתכים את הבשר, ויכול לקנח בסימן שיב סעיף ה, עין בפרי"מגדים. כתב בהגהות רבי עקיבא איגר בשם הספר"חסידיים: כשיוצא מבית-הכנסת יראה המקום שישב עליו שלא יהיה טנופות, שמא יבוא חבירו פתאם או בלילה וישב עליו: **יב** (כב) בעניעות בלילה. רוצה לומר, (כו) שלא יגלה עצמו יותר מביום, ולא יגלה עצמו עד שישב (כז) וכהאי גוונא, כי לפניו יתברך חשכה באורה; אכל אין צריך להתרחק. (כח) ואם אין שם אדם, מפנה ברחוב, (כט) ורק שיתר שלא יהיה במקום הלוח בני-אדם, כדי שלא ישפכו בני-אדם על-ידו. אכל אם יש שם אדם, (ל) אפלו נכרי, אסור לפנות בפניו. וכל זה לפנות, אכל להשתיין מתר אפלו ביום בפני רבים, אם צריך לקר, שאין לו מקום¹⁰². (לא) ואפלו בפני אשה, משום דאיכא סכנתא אם יעמיד עצמו. ואשה לא תעמד להשתיין אפלו נגד פניו של תינוק, (לב) משום דאיכא חציפותא; אכל לצדדין, שאינה משתנת ממש נגד פניו, לית לן בה: **יג** (כג) על רגליו. ויאמרו שהיא פרות שפקה, שאין מימי רגליו מקלחין אלא שותתין, וברות שפקה אינו מולידי, ויאמרו על בניו שאינם שלו: (כד) אם לא וכו'. ואם אין לו עצות אלו, ונב שם אי אפשר בישיבה, יוכל לעשות

באור הלכה

והפנהג להקל כהשלטון ציון. ומסתברא דמקומותינו שהולכים במקנסים ואין דרך לפרע את עצמו, גם להג"א יש להקל: * לא יקנח ביד זמין. עין במשנה ברורה. ואשר שכותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בזמין, מצדדים הפרי"מגדים ולבושי-שדר דיקנח בשמאל דעלמא, ולא אזלינן בחר חתיכה דירה אף דהוא קושר בה תפלין, ויכול לקנח בסימן כז"ל. ואם כותב בזמין ושאר מעשיו עושה בשמאל, יש לעין לפי טעמיהם, עין שם. ובספר בכור-שור משמע דאם ידו השמאל רגיל בכתיבת דברי קדשה ואינו רגיל להראות טעמי תורה (עין רש"י ברכות סב ע"א, וזה אינו נהוג אצלנו), נחשבת אצלו זמין ולא יקנח בה, אלא יקנח בשמאל שלו שהוא זמין כל אדם; ואם כותב בדברי קדשה בזמין ורגיל בזה, ואינו

שער הציון

(יח) מלקנח סימן צ סעיף ז: (יט) עלת-תמיד ופרי"מגדים וארצות-הסיים, דלא באליה ובה: (כ) פרי"מגדים: (כא) ארצות-הסיים: (כב) משל"ה: (כג) ב"ח ובכור-שור וארצות-הסיים: (כד) פגן-אברהם: (כה) ארצות-הסיים: (כו) רש"י: (כז) עין פרי"מגדים: (כח) פגן-אברהם: (כט) פשוט, דלא גרע מאכנו סבינו ומשאו, ב"ק ג: (ל) פגן-אברהם: (לא) ח"י-אדם: (לב) תוספות:

הלכות הנהגת אדם בפקר סימן ג ד

ח באור הגולה

פ נדה שם צ רמב"ם
פרק כא מהלכות
אסורי ביאה ק רמב"ם
יונה בספר היראה
ר שם בגמרא דנדה
ש סמ"ג לאוין סימן
קכו תפלות טו

(פרוש, קרקע שאינה בתולה, אלא גגון של ארץ חרושה): **יד** *יזהר שלא יאחז באמה ונשתיין, אם לא מעטרה (יג) (כה) ולמטה, (כו) מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה, **זאלא אמ-כן** (כו) הוא נשוי. אומדת חסידות לזהר אפילו (יד) (כה) הנשוי: **טו** ואפילו מי שאינו נשוי מתר לסייע (כט) בביצים: **טז** *שלא התר לנשוי לאחז באמה אלא להשתין, אבל (טו) (ל) להתחבף לא: **יז** *המשהה נקביו עובר משום (טו) (טז) [לא] בל תשקצו:

ד דיני נטילת ידיים, ובו כ"ג סעיפים:

א (א) *ירחץ ידיו (ב) ויברך על (ב) [נטילת ידיים]: (הגה ויש אומרים (ג) גם 'אשר יצר', א נכוח ס

באר היטב

בה, בכורות דף מד, מ"א: (יג) ולמטה. ואפי' אם האבר בקשוי מתר לאחז מעטרה ולמטה, כ"מ מתוספות ריש פרק כל הנד ד"ה אוהו וכו', מדלא תרצו דהתם מורי לשהוא בקשוי, דהא נודיעו אבריו קמני, ע"ה: (יד) הנשוי. וט"ז קמב דמדינא אסור, ע"ש. ואם אין אשתו עמו או שהיא נדה, לא מקרי נשוי לענין זה, עין ט"ז ומ"א. ועין בא"ע סי' כג סי"ד ד מ"ש: (טו) להתחבף לא. איתא בגנה דף מג, במטלית עבה מתר לאחז באמה, שאינו מחמם: (טז) בל תשקצו. ובקטנים, משום בל תשקצו ומשום שלא יתא עקר. וזהו מאד בקנאותו, כי צואה כפי הטבעת מעקבת התפלה; ויש לרחץ במים, כמו שקתוב 'ומצואתו לא ירחץ'. סדור הארי"י ד"ל:

שערי תשובה

והבכ"ש דף קיא הצלה דכחול אף באנגי כלים אין לקנח משום קשפים, ע"ש: [טז] בל תשקצו. עב"ט. ועין מהבאות-שור ביוה"ד ד"ה סימן יג סי"ב ב שנסתפק דהא דמשהה נקביו שעובר על בל תשקצו אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, ושם קמב מהך דיקמות דאמר חמשה אמוראי אעקר ספרקא דר"ה, ע"ש. ועין מ"ש בשו"ת בית-אפרים חלק אה"ע סימן ב מ"ש בזה. ועין לקמן סימן צב. וכתב בספר ערך-לחם למהרי"ק דמשהה מלהפיח אינו עובר בכל תשקצו, עין סימן קג, עכ"ל. ועין במג"א סוף סי"ק ד: [כ] נט"י. עב"ט. ועין במתניין-ברכה בשם אור-צדיקים למהר"ם פאפרי"ש שקמב בשם מהר"ם זיגרון, שאין רוח רעה פרה מהנדים שחורית עד אחר הנגוב, ולפי"ז לא יברך עד שינגב, ולא כמ"ש בשם סדה"י בנה"ג (הביאו מהג"א, וכמ"ש הבה"ט). וגם יגב הנדים תחלה ואחר-כך ירחץ הפנים. ולפי מ"ש בזה דרוחא תנא איפא בבהכ"ס כו', אם נגב ידיו ולא רחץ פניו ושלף לבהכ"ס ורחץ ידיו, צריך שינגבם ואחר-כך ירחץ הפנים, ע"ש. ומנהגנו לרחץ הפנים בלא נגוב ידים תחלה, ומי שרוצה להחמיר בזה, מ"מ יכול לל"ף לקח טפסחת לנגב ידיו אף שהוא רחוק מקנח יותר מד"א, דלענין זה אין להחמיר כל-יגע במלבושיו עד שיטל. ובגמ' לא משמע כן, ועי' סי' מו. ואיתא בברכות דף נא,

(ב) נט"י. בתוס' דפוטה פרק א"ג ד"ה ק"ש ותפלה מבאר דברכות של מצות נאמרין בכל לשון. ועי' בספר ברכת אברהם ח"ט מס' רפח עד סי' רצה. קמב בסדר היים, דמיז אחר הנטילה יברך ולא ימתין על הנגוב, וכ"כ ברכת אברהם ח"ג. וע"ל סימן א סי"ב מ מ"ש בשם חולצת יעקב. קמב בסדה"י, שלא

באור הלכה

נגיל להראות טעמיתורה, ושאר מעשיו עושה בשמאל, דרי הוא ככל אדם ומקנח בשמאל דעלמא. ועין בארצות-הסיים שהאר"י בזה, ולדבריו ית'ה הדין כמו שכתבנו בשם הפרי"מגדים ולבושי-שנר; ואם מותב דימין ושאר מעשיו עושה בשמאל¹⁴, לדבריו גם-כן הרי הוא ככל אדם: * יזהר שלא יאחז וכו'. רוצה לומר, אפילו אם אין לו עפר תחות ומקום מדרון, ואי אפשר לו להשתין בישיבה, ויכול לבוא על-ידי-נהללעז על בניו על-ידי הניצוצות כשלא יאחז באמה, אפילו הכי אסור. ב"י: * לא התר וכו' אבל להתחבף לא. וכן מה שהתיר למי שאינו נשוי למטה מעטרה, גם-כן לא התר רק להשתין (ארה"ח). ועין במשנה ברורה שכתבנו דמתר לסרק זקן הפתחון, דלא גרע מעל-ידי מטלית עבה, ובפרט אם נסבך כשיטת התוספות המוכא במקנח-אברהם דלמטה מטבורו, רוצה לומר במקום מילתו:

משנה ברורה

עצה אחרת שלא יבוא לידי ניצוצות, שישיע בביצים להגביה הגדי קצת או על-ידי מטלית עבה¹⁵, ואם אתרמי שנפלו ניצוצות על רגליו, (ג) מצוה לשפשפם: **יד** (כה) ולמטה. ואפילו (ל) אם האבר בקשוי מתר מעטרה ולמטה: (כו) מפני שמוציא, רוצה לומר, שעל-ידי נגיעתו בגיד בא לידי חמום והרהור, ויבוא לנהל וחמר עין הנה עין באבן-העזר סימן כג: (כז) הוא נשוי. דיש לו פת בסלו ואין יצרו תוקפו כל-כף. (לה) ואם היא נדה או שהיא בדרך, אסור. ועין באבן-העזר סימן כג סעיף ד, דאפילו נשוי אינו מתר להושיט ידו לאמה כלל אלא בשעה שהוא צריך לנקביו: (כח) הנשוי. ואם עומד במקום שיש לו פחד שלא יפל, אין להחמיר בנשוי כלל. [ארה"ח]: **טו** (כט) בביצים. שאינו מתחמם על-ידי כף. ולפעמים מתר לאחז באמה להשתין, בגון על-ידי מטלית עבה שאינו מחמם, (לו) אבל על-ידי החלוק אסור. (לו) ויש מפקפקין גם על-ידי מטלית עבה, משום דלא ידעין שעורו: **טז** (ל) להתחבף לא. לפי שהחכמה מביא לידי חמום, ובקל יבוא לידי ש"ז. ועין בתי"אדם שמתיר על-ידי בגד עב. ומתר לסרק זקן הפתחון, אף שלא יגע או באמה בידו. ועין בבאור הלכה: **יז** (לא) בל תשקצו. ואם משהה עצמו לקטנים¹⁶, עובר משום 'בל תשקצו'¹⁷ ומשום 'שלא יהיה עקר'¹⁸. והמשהה מלהפיח (ל) אינו עובר על 'בל תשקצו'. גם האסור 'בל תשקצו' (לט) נדחה מפני כבוד הבריות¹⁹, בגון המשהה נקביו עד שימצא מקום צנוע וכהאי גוונא²⁰. יזהר מאד לקנח היטב, פי צואה במקומה במשהו, כמו שקמב בסימן עו סעיף ה'²¹. וטוב (מ) לרחץ פי הטבעת במים או בריק²²:

א (א) ירחץ ידיו וכו'. יש על זה שני טעמים: (א) הרא"ש קמב, לפי שידים של אדם עסקניות הן, ואי אפשר שלא יגע בבשר המטנף בליה¹, לזה תקנו תז"ל ברכה על הנטילה לקריאת שמע ולתפלה². והרשב"א קמב, לפי שבשחר אחר השנה אנו נעשים כפרזה חדשה, דכתיב 'חדשים לבקרים ובה אמונתך', צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשחרתו ולקברך שמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בקר, לכן גם דבר זה תקנו בשחר — להתקדש בקדשתו ולטל ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הפיור קדם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני השעמים לחמרא לענין נטילה³, וכדלקמן בנה הסימן. ואם לא ברך על נטילת ידים קדם התפלה, שוב לא יברך אחר התפלה לכלי עלמא⁴ [ח"א]: (ב) ויברך. ומיז אחר הנטילה יברך ואין צריך להמתין על הנגוב, (ג) וגם הנגוב אין מעכב⁵. ויש מחמירין שלא יברך עד אחר שינגב ידיו, דסבירא להו דאין רוח רעה סר מהנדים עד אחר הנגוב, וסבירא להו דאסור לברך בידים שרית רעה שורה עליהם; אבל דעת הפוסקים אין ב⁶ [ארה"ח]. קמב בסדר-היום שלא יגע במלבושיו עד שיטלו⁷. ובגמרא לא משמע פן [מ"א]. איתא בברכות דף נא, אל תטל חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש, משום סכנת מזיקין, אלא ישלהו בעצמו במקום שהוא שם; ואפילו אותו השמש (ג) כבר נטל ידיו. אמרנו בגמרא: רוחין אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו. ובמדינותינו שאין אנו הולכים יחפים, אין צריך לרחץ רגליו שחרית [פמ"ג]: (ג) גם אשר יצר. השעם (ד) משום דבבקר נעשה בפרזה חדשה, וצריכין אנו להודות לו, ונתקן ברכת 'אלהי נשמה' [על הנשמה]⁸ ו'אשר יצר' על יצירת הגוף. ויש עוד טעמים אחרים, עין

(א) ירחץ ידיו וכו'. יש על זה שני טעמים: (א) הרא"ש קמב, לפי שידים של אדם עסקניות הן, ואי אפשר שלא יגע בבשר המטנף בליה¹, לזה תקנו תז"ל ברכה על הנטילה לקריאת שמע ולתפלה². והרשב"א קמב, לפי שבשחר אחר השנה אנו נעשים כפרזה חדשה, דכתיב 'חדשים לבקרים ובה אמונתך', צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשחרתו ולקברך שמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בקר, לכן גם דבר זה תקנו בשחר — להתקדש בקדשתו ולטל ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הפיור קדם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני השעמים לחמרא לענין נטילה³, וכדלקמן בנה הסימן. ואם לא ברך על נטילת ידים קדם התפלה, שוב לא יברך אחר התפלה לכלי עלמא⁴ [ח"א]: (ב) ויברך. ומיז אחר הנטילה יברך ואין צריך להמתין על הנגוב, (ג) וגם הנגוב אין מעכב⁵. ויש מחמירין שלא יברך עד אחר שינגב ידיו, דסבירא להו דאין רוח רעה סר מהנדים עד אחר הנגוב, וסבירא להו דאסור לברך בידים שרית רעה שורה עליהם; אבל דעת הפוסקים אין ב⁶ [ארה"ח]. קמב בסדר-היום שלא יגע במלבושיו עד שיטלו⁷. ובגמרא לא משמע פן [מ"א]. איתא בברכות דף נא, אל תטל חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש, משום סכנת מזיקין, אלא ישלהו בעצמו במקום שהוא שם; ואפילו אותו השמש (ג) כבר נטל ידיו. אמרנו בגמרא: רוחין אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו. ובמדינותינו שאין אנו הולכים יחפים, אין צריך לרחץ רגליו שחרית [פמ"ג]: (ג) גם אשר יצר. השעם (ד) משום דבבקר נעשה בפרזה חדשה, וצריכין אנו להודות לו, ונתקן ברכת 'אלהי נשמה' [על הנשמה]⁸ ו'אשר יצר' על יצירת הגוף. ויש עוד טעמים אחרים, עין

שער הציצין

(א) ביאור הגר"א.
(ג) גמרא: (ל) עלת-מיד: (ל) ט"ז ומגן-אברהם, וכן מסיק הברכ"י-וסף, ולא כהמקלוין: (לו) אליה ובה וברכ"י-וסף: (לז) פריי-מגדים: (לט) פריי-מגדים: (מ) אחרונים: (נ) בבית-יוסף: (ז) מגן-אברהם סעיף-קטן ו: (ז) פריי-מגדים: (ז) מגן-אברהם והגר"א:

הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ג ד

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה לא יקנח]

ואם כותב בסימן ושאר מצויי עושה בשמאל¹⁴.

14) שבציור כוזה, לדעה הראשונה המובאת בשו"ע לקמן (סי' כז ס"ו) יש להניח את התפילין על יד ימין, ולדעה השנייה המובאת בשו"ע שם מניחן על יד שמאל. [וראה ביה"ל שם (ד"ה והכי נהוג), שאם יכול לעשות את שאר מעשיו אף בימין אלא שנח לו לעשותם בשמאל, הרי הוא נחשב כשולט בשתי ידיו].

[משנ"ב ס"ק כד]

או על-ידי מטלית עכה¹⁵.

15) אמנם, להלן (בס"ק כט) כתב שיש המפקקים על עיצה זו, משום שאנחנו לא יודעים את שיעור עביה של מטלית זו.

[משנ"ב ס"ק לא]

ואם משהא עצמו לקטנים¹⁶, עובר משום 'בל תשקצו'¹⁷ ומשום 'שלא יהיה עקר'¹⁸.

16) ואם אינו מתאוה לנקביו כל כך, ואינו מרגיש אלא התערורות בעלמא, כתב לקמן (סי' צב ס"ק י וסי' רכז ס"ק י) שאינו עובר משום 'בל תשקצו'. ובגדר הדבר כתב הא"א (בוטשאטש, סי"ז), שאם כשמסיח דעתו אינו מרגיש שצריך לנקביו, אינו עובר לא משום 'בל תשקצו' ולא משום 'לא יהיה עקר'. ובספר ארחות רבנו (ח"א עמ' יד) הובא, שהגר"י קניבסקי נהג כה"א, שבאופן זה אינו נחשב אלא כגירוי בעלמא.

ולענין איסור אמירת דברי תורה, קריאת שמע וברכות למי שנצרך לנקביו, כתב לקמן (סי' צב ס"ק ז) שנהוג בכל מי שאינו יכול להעמיד את עצמו עד פרסה, אפילו שאינו מתאוה כל כך בשיעור שיש בו משום איסור 'בל תשקצו'. אמנם, מי שהזדמנה לפניו ברכה ואם לא יברך בשעה שנצרך לנקביו יפסיד את הברכה, כתב לקמן (סי' רכז שם) שנחלקו אחרונים בדינו, ואם יכול להעמיד את עצמו כדי שיעור פרסה, ראה מה שכתב לקמן (סי' צב שם) ובמה שכתבנו שם.

17) איסור זה, כתב לקמן (סי' צב שם) שאינו אלא מדרבנן. ומי שיש לו חולי השלשול, ורפואתו היא לעצור את עצמו ולהשהות נקביו, כתב הנימוקי אורח חיים (ס"ק ג) שאינו עובר בזה על איסור 'בל תשקצו'.

18) וכתב החזו"א (אה"ע סי' יב ס"ק ז), שבזמנינו השתנו הטבעים ויש רק צינור אחד הן לזרע והן למים, וכתב במשנ"ב ביצחק יקרא, שלדעת החזו"א לא שייך בזמנינו איסור של 'לא יהיה עקר'.

[משנ"ב שם]

גם האסור 'בל תשקצו' נדחה מפני כבוד הקב"ה¹⁹, כגון המשהא נקביו עד שיקצא מקום צנוע וכה"א גונא²⁰.

19) ובענין היתר כבוד הבריות במקום איסור דרבנן, משמע לקמן (סי' יג ס"ק טו) שנהוג אפילו באופן שאין בזה אלא גנאי קטן בלבד.

וכבוד הבריות, כתב לקמן (שם ס"ק יב) שהוא נמדר לפי טבע האדם, ואם אינו מתבייש אין בו משום כבוד הבריות.

20) וכגון מלמד תורה או דורש לרבים ובאמצע נצרך לנקביו אפילו הגדולים, כתב לקמן (סי' צב ס"ק ז) שמותר להשהות עצמו מפני כבוד הבריות.

ומי שמתפלל בציבור ובאמצע תפילתו נתעוררה לו תאוה כל כך עד שיש בזה משום 'בל תשקצו', כתב לקמן (שם ס"ק יא) שאם יכול לעצור את עצמו עד שיגמור את התפילה, לכל הדעות אין להפסיק מפני כבוד הבריות.

ואפילו להתחיל להתפלל כשהוא צריך לנקביו, כתב בביה"ל לקמן (שם ס"א ד"ה היה צריך) שאם אין בו משום 'בל תשקצו' ויש בכך משום כבוד הבריות [כגון ש"ץ שצריך לנקביו קודם חזרת הש"ץ] מותר לו להתחיל, אמנם כשיש בכך משום 'בל תשקצו', הסתפק (שם) בדינו ונשאר בצ"ע גדול.

ומי שעלה לבימה לקרוא בתורה ונצרך לנקביו, כתב בביה"ל שם,

שמפני כבוד הבריות מותר לו להמשיך בקריאתו. ובעל קורא קבוע שנצרך לנקביו, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"י הע' סז) שאף אם עדיין לא התחיל לקרוא, מ"מ אם יש לו בושא גדולה אם ימנע מלקרוא, אולי יש להקל.

[משנ"ב שם]

כי צוּאָה במקומה במשהו, כמו שכתב בסימן עו סעיף ה'²¹, וטוב לרחץ פי הטבעת במים או ברק²².

21) ואם אינה נראית אפילו כשהוא יושב, כתב שם (בס"ק יט) שמותר, שהרי לא ניתנה תורה למלאכי השרת.

22) ולקמן (סי' עו ס"ק יח) כתב שיש לו לאדם להתעורר ולראות תמיד שיהיה נקי פי הטבעת שלו ולרחצו במים או ברוק, כדי שלא ישאר שם אפילו משהו צואה. ואף אם מקנח בניירות שלנו שקינחם טוב, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ד תשובה ב) שצריך לקנח במים. אמנם הגר"ח קניבסקי הורה (דעת נוטה עמ' צט) שכיום שיש לנו נייר יפה לקינוח הוא שווה במעלתו לרחיצה במים.

סימן ד

דיני נטילת ידים

[משנ"ב ס"ק א]

יש על זה שני טעמים: הרא"ש כתב, לפי שידים של אדם עסקניות הן, ואי אפשר שלא יגע בכשר המטנף בליהו¹, לזה תקנו ת"ל ברכה על הנטילה לקריאת שמע ולתפילה².

1) ומי שישן בלילה עם כפפות, שבודאי לא נגע במקום מטונף, כתב בביה"ל להלן (סי"ג ד"ה אם היה נעור), שלשיטת הרא"ש אין צריך ליטול ידיו בבוקר אלא משום רוח רעה ובלי ברכה.

2) ומי שיועד שידיו מטונפות, לשיטת הרא"ש חייב לברך על נטילת ידים, אף לשאר תפילות, כמובא לקמן (סי' ז ס"ק ג) בשם ארצות החיים. אמנם לענין הלכה כתב (שם), שמי שעשה צרכיו לגדולים ורצה להתפלל, אף על פי שלשיטת רוב הפוסקים חייב לברך על נטילת ידים, מ"מ אין לזוז מפסק השו"ע שם (ס"א), שיטול בלא ברכה.

[משנ"ב שם]

ולקלוקה אנו תופסים כשני הטעמים לחמרא לענין נטילה³.

3) ובביה"ל לקמן (סי' קג ס"ב ד"ה ועיין לעיל) כתב: 'דיקמא לן דלא נתקנה נטילת ידים אלא בשחרית דנעשה בריה חדשה, וכרעיל בסימן ד במג"א סעיף קטן א'.

[משנ"ב שם]

ואם לא ברך על נטילת ידים קדם התפילה, שוב לא יברך אחר התפילה לכלי עקמא⁴.

4) ובטעם הדבר כתב החיי אדם (כלל ז ס"ה), שתפילה היא במקום קרבן וצריך אדם לקדש את עצמו בנטילת ידים ככהן לפני עבודתו, ועל כן לא ניתן להשלימה לאחר התפילה. והובא בשם הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' פה), שלאחר התפילה היינו לאחר תפילת לחש.

[משנ"ב ס"ק ב]

ואין צריך להמתין על הנגוב, וגם הנגוב אין מעכב⁵ וכו', אכל דעת הפוסקים אין כן⁶. כתב בספר ההי"ש שלא יגע במלבושיו עד שישלל⁷.

5) ולענין נטילת ידים לאחר שעשה צרכיו, כתב בשעה"צ לקמן (סי' קסה ס"ק ט) שטוב שישפשף ידיו זו בזו לאחר הנטילה קודם שיברך, משום נקיות.

6) ולברך ברכות וללמוד תורה קודם שנטל ידיו, כתב להלן (ס"ק סא) שאם יש לו מים ראוי להחמיר כדעת הזוהר שלא לברך כשרוח רעה על ידיו עד שיטלם במים, ושלא כדעת הפמ"ג שדי אם ינקה ידיו בלי מים.

7) ולענין לכיפת הכיפה קודם נטילת ידים, הורה הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פ"ב הע' כג) שנהגים ללבושה.